

Kié a történelem?

Most, miután az úgynevezett marxista történelmi tananyag végképp érvényét veszítette, egyik ideológia, egyik politikai irányzat sem sajtóíthatja ki sem a történelem értelmezésének, sem a történelem-tananyag meghatározásának jogát – vélik a Beszélő kerekasztal-beszélgetésében részt vevő történészek: Gyáni Gábor, Komoróczy Géza, Miklósi László és Tókéczki László, akiket Melegh Attila történész kérdezett. A történelem-tanítás és a politika kapcsolatát már azért is mielőbb tisztázni kell, mivel a történelmi múlt értékelése körül is egyre hevesebb ideológiai-politikai viták bontakoznak ki, sőt bizonyos események, mint például az ötvenhatos események értelmezését törvény szabályozza. A Társadalomtudományi Társaság, a Történelemtanárók Egyesülete és a Hajnal István Kör 1991 januárjában nyilvános vitát rendez azokról a kérdésekről, amelyek részben a kerekasztal-beszélgetés során is felvetődtek. Addig is várjuk hozzászólásait a Beszélő szerkesztőségében.

Beszélő: Van-e önök szerint objektív történelem?

Komoróczy Géza: A történelem mint olyan nem létezik. A történelem megszűnt, és soha többé nem támasztható fel, sem kövekből, sem oklevelekből. A történelem nem olyan, mint az asztronómia, itt nem egy rajtunk kívül álló valóságot próbálunk megismerni. A történelem viszonytudomány. Olyan dolgokhoz „viszonyulunk”, amelyek nem léteznek, amelyekről mi a magunk helyzetűdata szerint próbálunk adatokat feltárni, és egy szintetikus képet megfogalmazni. A történelmi jellegű írásbeliségnek – és valószínűleg a szóbeliségnek is – két feladata lehet: az egyik a hagyomány bizonyosfajta közvetítése, a másik pedig a jelen helyzet tisztázása, a jelenbeli tájékozódás. Én ebből egyenesen egy olyan paradoxont merek megkockáztatni, hogy szemben Cicero mondásával, amely szerint a történelem az élet tanítómestere, azt kell gondolnunk, hogy az élet a történelem tanítómestere.

Beszélő: És hogyan határozható meg ezek alapján a történelem-tananyag?

Gyáni Gábor: A közvetítendő hagyomány az értékek olyan potenciális együttesét jelent, amelyet meg kell ismertetni minden új generációval. Mindezt azonban úgy kell megtenni, hogy a hagyományban lévő értékek választhatók legyenek. Azoknak az értékeknek a megismerésére van szükség, amelyek egy civilizált, kulturált, közösségi, de az egyéniség számára teljes kibontakozást engedő élet alapjául szolgálnak.

Tókéczki László: Egyetértek a hagyomány hangsúlyozásával, ezen azonban egy kicsit túl is szeretnék lépni. A hagyomány nem manipulált és nem preconcepció alapuló átadására két szempontból van szükség. Az egyik az önismeret, a másik pedig az, hogy a hagyomány tartalmaz valami olyat, ami nélkül nincs egyén és nincs társadalmi közösség. Ez pedig az azonosságtudat. A történelem ilyen szempontból azokat az eleme-

ket szolgáltatja, amelyek e lelkileg nélkülözhetetlen létfeltételhez szükségesek.

Miklósi László: Mindemellett hangsúlyt kell helyezni a politikai szocializációra is, hogy a diákokat igazi polgárrá nevelhessük, a szó „citoyen” értelmében véve.

Beszélő: Ha a jelen helyzet igényei ennyire meghatározóak a történelemtanításban és a történetírásban, akkor a jelen szempontjai között mekkora hangsúly kerüljön a politikai szempontokra? Mennyire legyen átpolitizált a történelemtanítás?

Komoróczy Géza: A történelem a másság fölötti elmélkedés egyik fajtája, mondhatni ugyanúgy paradigmája egy idegen világ tanulmányozásának, mint az utazás vagy az irodalom: döntési helyzeteket, cselekvési alternatívákat, lehetőségeket tanulmányozhatunk általa. A történelemben gyakran kirajzolódik az, ami a mi helyzetünk, választási lehetőségeink esetében rejtélyes: mai tetteink következményeiről is elmélkedhetünk a történelem segítségével. A történelmet tehát ebből a szempontból politikai elméletnek kell tekinteni.

Beszélő: Ez valóban nagyon fontos, de a kérdésem arra vonatkozott, hogy mennyire engedhető meg, hogy mai politikai szempontok jelenjenek meg az oktatásban. Mikor válik a történetírás és történelemtanítás átideológizálttá?

Gyáni Gábor: A historizálást, a közvetlen napi szempontok visszavetítését kell elkerülni. Úgy gondolom, ebből a szempontból mintául szolgálhat az elmúlt két évtized szaktudományos történetírása, amely már megszabadult a közvetlen ideológiai funkciótól, kivéve a XX. századra vonatkozó kutatásokat. Emellett azonban hangsúlyoznám, hogy illúzió lenne, ha azt képzelnénk, hogy teljesen el lehet szakítani a politikai szocializációtól a történelemtanítást. Ezzel kapcsolatban csak azt tartom fontosnak,

hogy lehetővé kell tenni alternatív tankönyvek használatát.

Tókéczki László: A historizálás elkerülése érdekében tisztázni kell azt, hogy a rekonstruálendő múltnak van valami öntörvényűsége és zártsága. Ha a tankönyv 90%-ában nem ezt az öntörvényű múltat próbáljuk a gyermekek igényeinek megfelelően rekonstruálni, akkor torzítás, a mai szempontok érvényesítése fog bekövetkezni. Ha például azt próbáljuk bemutatni, hogy egy adott társadalomban miképpen éltek az emberek a hétköznapiakban, hogyan öltözködtek, milyen betegségeik voltak, akkor el lehet kerülni, hogy mindenáron konfliktusok történeteként mutattuk be a történelmi múltat, miként azt az elmúlt időszakban tették.

Komoróczy Géza: Az előző korszak történelemtanításának egyik sajátossága az volt, hogy összefüggéseket próbált elsajátítani már az általános iskola első vagy második osztályában. A történelemképnek – durván fogalmazva – két elemi szintje van az iskolai oktatás szempontjából. Az egyik az események, a szereplők története, tehát az elemi, narratív vagy adatszerű szint, a másik pedig az összefüggések szintje. Az adatokat, eseményeket vagy személyeket nélkülöző, és csak az összefüggésekre épülő történelem egész egyszerűen a politikai indoktrináció eszközüvé vált. Ez nagyon hatékony módszer volt, mivel olyan társadalmat produkált, amelynek nincs a történelemről képe, amely nem tudja azt, hogy az állampolgári cselekvésnek melyek a lehetőségei. Ezért van az, hogy az egyetemen még a történelem szakosok között is találunk olyan diákokat, akik a történelemről csak olyan kategóriákban tudnak gondolkodni, hogy „haladó” vagy „nem haladó”. Nem tudják elbeszélni, hogy is történt valójában egy adott esemény. Azt hiszem, Tókéczki Lászlónak nagyon igaza van, amikor azt mondja, hogy az alsófokú oktatási szinteken a

Fejlődik a rádiózás. „Vizuális segédeszköz” a 8. osztályos tankönyvből